

Andrzej Kopiczko

"Miasta warmińskie w latach
1655-1663", Józef Włodarski, Olsztyn
1993 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 471-472

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

składała szlachta, wolni, wolni chełmińscy (kulmerzy), ponadto sołtysi, karczmarze oraz mieszczanie. Przysięgę składano według ustalonej reguły; za niewypełnienie tego obowiązku groziła grzywna pieniężna, a nawet konfiskata dóbr. Najpierw wyłaniano przedstawicieli (jakby delegację) składających hołd bezpośrednio władcy w Królewcu, np. ze starostwa ryńskiego w 1690 r. na akt hołdowniczy 26 maja w Królewcu mieli się stawić: ze szlachty Heinrich von Krösten, ponadto 19 wolnych i kulmerów oraz 9 sołtysów i karczmarzy; podobnie w 1714 r., kiedy bezpośrednio przed majestatem królewskim stawili się von Krösten i Reibiz (ze szlachty) oraz 18 wolnych, sołtysów i kulmerów. Pozostali składali hołd na miejscu, przysięgę odbierał w imieniu władcy starosta. Bywało, że termin przysięgi wyznaczano wielokrotnie, gdy z jakichś względów niektóre osoby nie mogły się stawić wcześniej na ten akt. Owego homagium wymagano po przyjęciu władzy przez nowego władcę; w omawianym tomie są to głównie przysięgi z lat 1690 i 1714.

Wydawca zachował układ zgodny ze źródłem, stąd pewne niespójności chronologiczne i terytorialne (utrudniające analizę źródeł). Wykazy zawierają na ogół pełne listy osób składających hołd z danego starostwa, najczęściej z określeniem miejscowości oraz pozycji społecznej. Z tego względu jest to źródło bardzo przydatne w badaniach osadniczych, ale też innych, np. zróżnicowania społecznego mieszkańców. Publikację tę trzeba ocenić jako przydatną i wypada oczekiwać kolejnych udanych tego typu przedruków źródłowych.

Grzegorz Białuński

Józef Włodarski, *Miasta warmińskie w latach 1655—1663*, Olsztyn 1993, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ss. 115.

Wydawnictwo WSP w Olsztynie przekazało nam książkę wykładowcy tejże uczelni dr. Józefa Włodarskiego. Została ona poświęcona — jak wynika z tytułu — sytuacji miast warmińskich w latach 1655—1663. Powinna więc zawierać jakby dwa podokresy — czasy „potopu szwedzkiego” oraz pierwsze lata po zawarciu pokoju oliwskiego. W rzeczywistości praca składa się z trzech części. W pierwszej autor omówił położenie miast warmińskich przed drugą wojną północną. Posłużył się przy tym zasadniczo znaną już literaturą. Tylko w nielicznych przypadkach wiadomości uzupełnił danymi pochodzącymi ze źródeł. Tytuł drugiego rozdziału brzmi: „Gospodarka miast warmińskich podczas drugiej wojny północnej”. Autor opisał w nim kampanię Karola X Gustawa, sytuację Warmii pod okupacją szwedzką i brandenburską, układ welawsko—bydgoski i jego znaczenie dla Warmii oraz straty poniesione w ludziach i dobrach materialnych. Najkrótszy, ostatni rozdział poświęcono gospodarczej odbudowie miast warmińskich. Całość uzupełnia streszczenie w języku niemieckim, bibliografia i spis tabel.

Na uwagę zasługuje punkt drugi ze wstępu, w którym autor podejmuje próbę analizy dotychczasowego stanu badań. Niejasne są jednak informacje na temat „*Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*”. Stwierdzenie, że „wydawanie tego periodyku zostało przerwane w 1943 r.” (s. 10) należało uzupełnić informacją o ukazywaniu się czasopisma ponownie od roku 1960 (t. 29). Autor cytuje nawet niektóre artykuły zamieszczone w tym czasie (przypis 36 na s. 12). Podobnie zastanawia fakt umieszczenia na początku charakterystyki źródeł relacji o stanie diecezji. W rzeczywistości nie zawierają one żadnych precyzyjniejszych danych na temat sytuacji Warmii w czasie i po drugiej wojnie północnej. Ponadto sprawozdanie bp. Wacława Leszczyńskiego z 1657 r. zostało dokładnie omówione przez J. Obląka¹. Należało więc rozpocząć omawianie źródeł od

¹ J. Obląk, *Życie kościelne na Warmii w świetle „Relatio status” biskupa Wacława Leszczyńskiego z roku 1657*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1959, t. 6, z. 3, ss. 5—31.

spisu z 1656 r., wydanego drukiem przez A. Kolberga, na który autor najczęściej się powołuje.

Novum pracy stanowią na pewno tabele i wykazy. J. Włodarski podał liczbę osad istniejących na Warmii oraz zagęszczenie miast i wsi. Dane te porównał z terenami województwa malborskiego, chełmińskiego, pomorskiego, Prus Książęcych i Prus Królewskich. Podał w liczbach strukturę własności dóbr w komornictwach biskupich i kapitulnych. Ciekawe są też wnioski dotyczące demografii i uwagi końcowe. Okazuje się, że największe straty materialne i w stanie ludności poniosły miasta: Bisztynek, Biskupiec, Frombork, Jeziorany i Olsztyn, a więc położone na południu dominium warmińskiego (z wyjątkiem Fromborka). Największe natomiast koszty wojny stały się udziałem mieszkańców Braniewa.

Interesujący jest też opis sposobu odbudowy zniszczonych miast. Biskup i kapituła byli świadomi, że najszybciej można to uczynić poprzez zmniejszenie podatków i czynszów (wnioski cenne dla współczesnych polskich ekonomistów). Nowym osadnikom obiecywano też „lata wolnizny” czyli czas, w którym przybysze byli wolni od wszelkich świadczeń.

Niestety, autor popełnił stosunkowo dużo błędów przy cytowaniu tekstów łacińskich i niemieckich. W tym miejscu wskażemy tylko na niektóre. W przypisie 15 (s. 22) zamiast „noch strittin” powinno być „noch streitig” oraz zamiast „expedit” — „expedit”. W przypisie 41 (s. 31) zamiast „Alle losen Welber” — „Alle losen Weiber”, zamiast „aus der Stadt, verwisen worden da zu befürchten” — „aus der Stadt verwisen werden, da zu befürchten”, zamiast „gewisen” — „gewiesen”. W przypisie 54 (s. 33) zamiast „sarter” — powinno być „sartor”, zamiast „Adam Kielbm” — „Adam Kiehn”, zamiast „Maceus” — „Marcus”, zamiast „Soelender” — „Seelender”, zamiast „Communitätshars” — „Communitätshaus”, zamiast „an Dom” — „am Dom”. W przypisie 86 (s. 63) zamiast „Regia” powinno być „Regis”. Czasem też w przypisach nie podano stron, na których znajdują się informacje lub podano je mylnie, np. w przypisie 62 (s. 35) zamiast s. 90 powinna być s. 91, w przypisie 60 (s. 57) — s. 101, a w przypisie 86 (s. 63) zapis „ADWO, AK, C 4” powinien brzmieć: „ADWO, AK, Dok. Kap. C 4”. Błędny jest też przypis 109. Autor w tekście podaje informację, że „Przyczyną głębokiego kryzysu była niewątpliwie zaraza, która w latach 1660—1661 pochłonęła ponad 400 mieszkańców” i powołuje się na ADWO, AB, A 241, s. 103; *Braniewo. Z dziejów miasta i powiatu*, s. 96 oraz F. Buchholza, *Braunsberg*, s. 98. Niestety, po sprawdzeniu okazało się, że na stronie 96 polskiej monografii o Braniewie nie ma takiej informacji, podobnie sprawa przedstawia się w przypadku książki F. Buchholza. Jedynie w kronice miasta Braniewa — ADWO, AB, H 241, s. 104 — czytamy: „Von Juni 1661 bis zum März 1662 sind in Alt- und Neustadt über 1.000 Menschen an der Pest gestorben”. Korzystający z książki przy pisaniu innych prac powinni więc konfrontować przypisy ze źródłami i literaturą.

Osiągnięciem autora jest to, że scala rozproszoną w literaturze wiedzę o sytuacji miast warmińskich w latach 1655—1663 i wzbogaca ją o nową faktografię.

Ks. Andrzej Kopiczko